

Kennisbasis Taalbewust hoger onderwijs

Hogeschool Rotterdam

HOGESCHOOL
ROTTERDAM

Toekomstmakers

KENNISBASIS TAALBEWUST HOGER ONDERWIJS – HOGESCHOOL ROTTERDAM

Onderbouwing bij de leidraad en uitvoeringsprincipes voor taalbewust hoger onderwijs:

hr.nl/leidraadtaalbewusthogeronderwijs

<i>Betrokken afdelingen:</i>	Expertisekring Taalbewust hoger onderwijs (Kenniscentrum Talentontwikkeling) Taal & Toelating (Onderwijs & Ontwikkeling)
<i>Hoofdauteurs:</i>	Jacqueline van Kruiningen, Mirjam de Bruijne, Tamar Israël, Evelyne van der Neut
<i>Doelgroep:</i>	Docenten(teams), onderwijsadviseurs, curriculumontwikkelaars aan HR; iedereen die geïnteresseerd is in een onderbouwing voor, en werken aan taalbewust hoger onderwijs (tho)
<i>Versie:</i>	Juni 2025

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Het belang van taal voor studenten van Hogeschool Rotterdam	5
<i>Taal en leren</i>	5
<i>Taal en het beroep</i>	6
<i>Taal in de samenleving</i>	8
Duurzame implementatie van taal in het curriculum	8
<i>Het microniveau: vakspecifiek taalbewustzijn en taaldidactische handelingsbagage van docenten</i>	10
<i>Het mesoniveau: taalbeleid als verandermechanisme</i>	11
<i>Systematische visie-, beleids- en curriculumontwikkeling</i>	12
<i>Docentprofessionalisering (en draagvlak daarvoor)</i>	13
Zes uitvoeringsprincipes voor taalbewust hoger onderwijs	13
De verbinding met de HR-kennisbasis Onderwijskwaliteit	14
Literatuurlijst	16
Bijlage: Uitvoeringsprincipes Onderwijskwaliteit en Taalbewust hoger onderwijs	20

Inleiding

Taal vormt het voertuig voor denken en leren, voor communicatie en kennisdeling, en voor persoonlijke en professionele ontwikkeling. In het hoger beroepsonderwijs breiden studenten hun talige repertoire uit met de complexere taal van de studie en de specifieke taal van het vakgebied. De centrale rol van taal bij het denken, het leren en de beroepsuitoefening maakt taalontwikkeling dan ook tot een kernaspect van ons onderwijs.

We weten ook dat de talige prestaties van hbo-studenten vaak niet voldoen aan de verwachtingen van de opleiding en van het werkveld. Evenzo zijn er breder in de samenleving zorgen over een dalende taalvaardigheid (Jansen et al., 2022; Meelissen et al., 2022; Warps et al., 2021). Onvoldoende taalcompetentie van studenten kan leiden tot studievoortgangsproblemen, tot een gevoel van uitsluiting en tot (start)problemen in de beroepspraktijk (Van Kruiningen, 2023). Taalbewust hoger onderwijs kan bijdragen aan het versterken van de taalcompetentie van studenten, en daardoor aan hun welbevinden en aan studien- en beroepssucces. De grootstedelijke context en de diverse samenstelling van de studentenpopulatie van onze hogeschool maken aandacht voor taalcompetentie extra relevant.

Inmiddels zijn steeds meer opleidingsteams van Hogeschool Rotterdam zich bewust van het belang van taal (Israël & Van der Neut, 2022). Wel leven er vragen over de manier waarop aandacht voor taal vorm kan krijgen in de curricula. In deze kennisbasis presenteren we een onderbouwing en theoretische verdieping voor werken aan krachtig taalbewust onderwijs aan Hogeschool Rotterdam op basis van actuele inzichten¹. Deze kennisbasis ligt ten grondslag aan de (online) *Leidraad Taalbewust hoger onderwijs* (hr.nl/leidraadtaalbewusthogeronderwijs), met zes praktijkgerichte uitvoeringsprincipes die we aan het eind van deze tekst presenteren.

De kennisbasis biedt docenten, docententeams en opleidingsmanagement, samen met de leidraad, een gemeenschappelijk en richtinggevend denk- en werkkader om te spreken over de rol van taal in onderwijs en te werken aan taalbewuste curricula en een taalbewuste didactiek. Elke opleiding kan vanuit de leidraad *Taalbewust hoger onderwijs*, met behulp van de uitvoeringsprincipes en de onderliggende kennisbasis, een vertaalslag maken naar een

¹ Deze kennisbasis is deels gebaseerd op de HR-taalvisie uit 2018 (Van der Neut et al.) en passages uit de openbare les van Van Kruiningen, 2022: *In verband met taal. Naar een gedeelde kennisbasis over taalbewust hoger onderwijs* (lectoraat Taalbewust hoger onderwijs). Tevens vormt deze tekst een actualisatie daarvan, in die zin dat waar relevant meer actuele literatuur is verwerkt, en er nu een verbinding is gelegd met de generieke HR-kennisbasis Onderwijskwaliteit (Expertisegroep Onderwijskwaliteit, 2024).

opleidingsspecifieke invulling van onderwijs, visie en beleid, en borging daarvan, aansluitend bij de studenten en bij de talige eisen van het corresponderende beroepenveld. De taalonderwijsadviseurs van HR kunnen opleidingsteams daarbij ondersteunen (hr.nl/taal-en-toelating).

We sluiten met deze kennisbasis aan op de generieke HR-kennisbasis Onderwijskwaliteit (Expertisegroep Onderwijskwaliteit, 2024, hr.nl/expertisegroep-onderwijskwaliteit) en op de specifieke context van Hogeschool Rotterdam, waarin onderwijsteams erop gericht zijn om vanuit een uitdagende leeromgeving en een cultuur van hoge verwachtingen bij te dragen aan studentsucces (Strategische agenda 2023–2028). Deze kennisbasis vormt een uitwerking van één van de kennisdomeinen van die HR-generieke kennisbasis.

Tevens sluiten we aan bij diverse landelijke visiestukken en beleidsontwikkelingen, zoals de geplande overheidsmaatregel om de Nederlandse taalvaardigheid van studenten in het hoger onderwijs te bevorderen (Wetsvoorstel *Internationalisering in Balans*), het KNAW-rapport *Talen voor Nederland* (2022), de Taalunie-kaders *Iedereen Taalcompetent* (Vanhooren et al., 2017), *De Taalcompetente leraar* (2020) en *Taalcompetent in het hoger onderwijs* (Vanhooren & Wulftange, 2022) en de adviestekst van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren (2015). De breed gedeelde opvatting over het belang van taal in het hoger onderwijs van deze organisaties luidt als volgt:

Onder ‘taalcompetentie’ van studenten in het hoger onderwijs verstaan we:

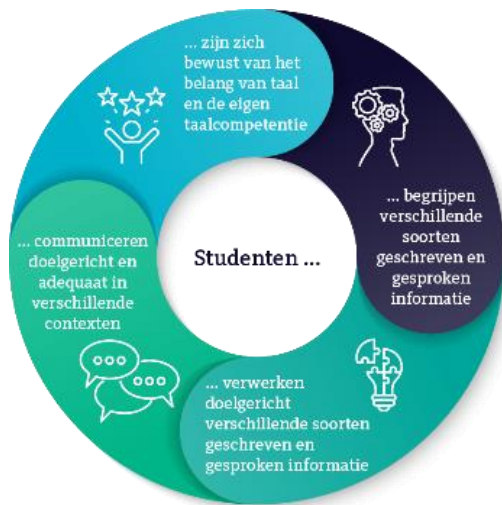
de kennis, vaardigheden en attitudes die voor [...] studenten in het hoger onderwijs een voorwaarde vormen om tijdens en na hun opleiding [...] taal adequaat en doelgericht te gebruiken en daarbij te putten uit een breed talig repertoire met zowel een algemene als een vakspecifieke component.

(Jansen et al., 2022, p. 12)

De Taalunie heeft dit perspectief op taalcompetentie van studenten nader uitgewerkt in het kader *Taalcompetent in het hoger onderwijs*, waarbij vier aspecten van taalcompetentie worden onderscheiden (figuur 1). Voor een uitgebreide beschrijving, zie: <https://taalunie.org/publicaties/212/taalcompetent-in-het-hoger-onderwijs>. In de volgende paragrafen gaan we dieper in op het belang van deze taalcompetentie voor studenten, tijdens hun studie en daarna.

Figuur 1

Aspecten van taalcompetentie in het hoger onderwijs (Vanhooren & Wulftange, 2022).

Het belang van taal voor studenten van Hogeschool Rotterdam

Voor studenten speelt taalcompetentie een rol in ten minste drie domeinen en aspecten van hun leven: 1) bij het leren, 2) in hun toekomstige beroep, en 3) in hun persoonlijke en maatschappelijke leven. Taal is een middel en een doel; een instrument dat studenten nu én voor de toekomst moeten (leren) hanteren.

Taal en leren

Taal en leren zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een groot deel van het leren gebeurt immers in of met gebruik van taal. Denk aan het belang van *luister- en leesvaardigheid* bij het volgen van lessen en het bestuderen van studiemateriaal, aan de rol van *interactie* bij het samen leren, en de waarde van *schrijven* als een probleemoplossende activiteit die reflectie bevordert en tot nieuwe ideeën en inzichten kan leiden. Zowel het verwerven als het creëren van kennis verloopt via gesproken en geschreven taal (Mercer, 2000; Vygotsky, 1962). Taal ondersteunt het denken en het leren (Coyle & Meyer, 2021) en taalvaardigheid vergroot de kans op studiesucces (De Bakker et al., 2015; De Moor & Colpaert, 2019; De Wachter & Heeren, 2013; De Wachter et al., 2013; Elder et al., 2007; Heeren, 2021). Ook het beoordelen van verworven kennis gebeurt vaak door middel van taal, in toetsen en verslagen.

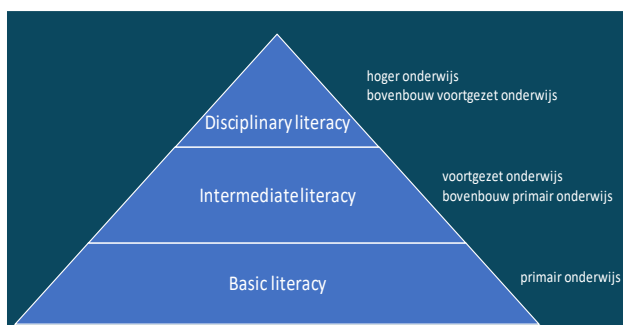
Naarmate leerlingen en studenten verder komen in hun schoolcarrière, wordt een steeds groter beroep gedaan op hun taalkennis en taalvaardigheid. Naast het kunnen hanteren van steeds complexere 'schooltaal' – denk aan woorden als *functie*, *illustreren* of *afleiden* – verwachten we een steeds meer gespecialiseerde taalcompetentie, verbonden met de inhoud van schoolvakken en beroepen (Shanahan & Shanahan, 2008 – figuur 2). Het technische domein vraagt

bijvoorbeeld van studenten dat zij grafieken, diagrammen en tabellen kunnen lezen en interpreteren en verbinden met omringende tekst. In maatschappijvakken staan vaker betogende teksten centraal en is het van belang dat studenten leren om een inschatting te maken van de auteur van de tekst en van de bron (Shanahan & Shanahan, 2008).

Studenten in het hoger beroepsonderwijs komen als het ware in aanraking met twee 'nieuwe talen': de meer abstracte en formele taal van het studeren², en de specifieke vaktaal van het toekomstige beroep, zoals medische of technische terminologie (Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, 2015; Vanhooren et al., 2017).

Figuur 2

De toenemende specialisatie van taalontwikkeling (naar: Shanahan & Shanahan, 2008)

Aandacht voor de kenmerken van deze meer gespecialiseerde taalvereisten in de opleiding, evenals voor het gegeven dat studenten deze taal niet als vanzelfsprekend beheersen bij de aanvang van hun studie, is tevens van belang voor de *sense of belonging* van studenten. Het gevoel van verbondenheid, erbij horen en onderdeel te zijn van de onderwijsgemeenschap, is van invloed op het welbevinden en studiesucces van studenten (Bijman en Teurlings, 2013) en taal speelt daarbij een belangrijke rol (Marshall et al., 2012).

Taal en het beroep

Hogeschool Rotterdam stelt zich ten doel studenten op te leiden tot hooggekwalificeerde, zelfstandige, reflectieve en veerkrachtige professionals voor de beroepen van vandaag en morgen (Strategisch agenda 2023-2028). Daartoe wil de hogeschool de studenten gereedschap meegeven waarmee ze als *toekomstmaker* 'krachtig kunnen handelen in een omgeving die continu verandert'

² Hierbij wordt vaak gesproken van 'academische taalvaardigheid', een term die voor een hogeschool mogelijk vragen oproept. De kenmerken die daarbij horen zijn echter onverminderd relevant voor het hoger beroepsonderwijs: verbanden leggen, logisch redeneren en informatie ordenen. Zie Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, 2015, p. 9.

(p. 7). Taalcompetentie behoort zeker tot dat gereedschap; talige beroepscompetenties zijn essentieel voor de beroepsuitoefening van toekomstige hbo-professionals (Faber-de Lange & Van der Pool, 2015; KNAW, 2018; Koeleman, 2019; Lievens, 2013; Terlouw et al., 2019).

Juniormakelaar Tim: "Taal is key; zonder aandacht voor taal in mijn werk kan ik niet werken aan professioneel succes, heb ik geen tevreden klanten, en verlopen werk- en afstemmingsprocessen moeizamer en problematischer. Het staat of valt allemaal met taal."

(Uit openbare les *In verband met Taal*, Van Kruiningen, 2023, p. 33)

Van hbo-professionals verwachten we dat ze zowel binnen hun vakgebied als discipline-overstijgend en verbindend met elkaar en anderen kunnen samenwerken en communiceren. Dit doet een groot beroep op de kennis en beheersing van een breed repertoire aan tekstgenres, registers en talige strategieën (Vanhooren et al., 2017; 2022). Voor de opleidingen is er een taak weggelegd om studenten te ondersteunen bij het doel- en omgevingsbewust leren communiceren via verschillende (ook digitale) kanalen. Dat betekent ook dat studenten leren om taalgebruik af te stemmen op verschillende contexten en partners, en dat zij over voldoende taalcompetentie beschikken om een leven lang te blijven leren binnen het vakgebied. Dat is nodig om doelen te kunnen bereiken en tot betekenisvolle interactie te komen (Coyle & Meyer, 2021; Meyer et al., 2015; Vanhooren et al., 2017; Vanhooren & Wulftange, 2022).

Aan de slag gaan als beroepsbeoefenaar vraagt ook van studenten dat ze zich leren te verhouden tot hun eigen professionele identiteit en de verschillende rollen die zij daarbij vervullen. Dit is deel van hun professionele persoonsvorming. Daartoe zal de student vaak en veel op het eigen handelen en ontwikkeling moeten reflecteren, een activiteit die op zichzelf taalcompetentie vereist en een voorwaarde vormt voor zelfregulerend leren (Jolles, 2024; Vanhooren et al., 2017; Van Kruiningen, 2023). Ook inhoudelijk speelt taal een belangrijke rol in die reflectie: professionele persoonsvorming vraagt om bewustzijn van de rol van taal bij die persoonsvorming. Het gaat dan om reflectie op hoe taal het denken en (professionele) handelen bepaalt. Bewustzijn van hoe taalgebruik effect heeft op de werkelijkheid, op onderlinge verhoudingen, en op persoonlijke en professionele identiteitsvorming, vormt een voorwaarde voor professionele ontwikkeling (Brinkgreve et al., 2020).

Voorbeelden van taalbewustzijn in relatie tot professionele persoonsvorming

Ik ontwikkel mijzelf.

Ik leer verschillende talen/taalvariëteiten hanteren.

Ik durf mij in gesprekken anders op te stellen.

Ik heb een verrijkte woordenschat waardoor ik serieuzer word genomen.

Ik merk dat in de ene situatie/relatie ander taalgebruik nodig is dan in de andere.

De ontwikkeling van dergelijk taalbewustzijn vereist dat ook docenten zich bewust zijn van de rol van taal, van hun eigen taalcompetentie, en van hun functie als rolmodel (Vanhooren & Wulftange, 2020).

Taal in de samenleving

Niet alleen het professionele handelen, maar ook het samenleven in de 21ste eeuw vereist een brede en diepgaande taalcompetentie (Raad voor de Nederlandse taal en letteren, 2015). Mensen staan steeds meer en op meer verschillende manieren met elkaar in contact. Studenten van Hogeschool Rotterdam zijn onderdeel van een steeds complexere en globaliserende wereld en studeren in een grootstedelijke, multiculturele context. Taalcompetentie vormt een voorwaarde voor ontwikkeling van studenten tot weerbare, veerkrachtige burgers en voor het vergroten van kansengelijkheid. Een meertalige en internationaal georiënteerde samenleving als Nederland heeft behoefte aan burgers en professionals die open staan voor meerdere talen en culturen in een inclusieve samenleving (KNAW, 2018). Taalbewust onderwijs vormt een belangrijke component van een inclusieve didactiek (Smit, 2022).

Taal, digitale geletterdheid en AI-geletterdheid

Het toerusten van onze studenten voor een wereld waarin social media en kunstmatige intelligentie een steeds grotere rol spelen, vraagt om keuzes in ons onderwijsontwerp. Het is nodig om studenten zowel een verantwoord gebruik van generatieve AI (denk aan taalmodellen als ChatGPT) aan te leren, als ruimte te bieden voor de ontwikkeling van kennisopbouw, kritisch denkvermogen en schrijfvaardigheid. Juist in tijden waarin toepassingen van generatieve AI en het gebruik van social media snel gemeengoed worden tijdens de studie en in het beroep, vormen taalbewustzijn, digitale geletterdheid en AI-geletterdheid essentiële componenten van strategische communicatieve competentie. Inzicht in taalkeuzes en het kunnen reflecteren op AI-output en toepassingen van social media zijn hierbij cruciaal. (Voor verdere verdieping, zie: Fivez et al., 2024; Okkinga & Vrouwe, 2023; Van der Stappen, te verschijnen.)

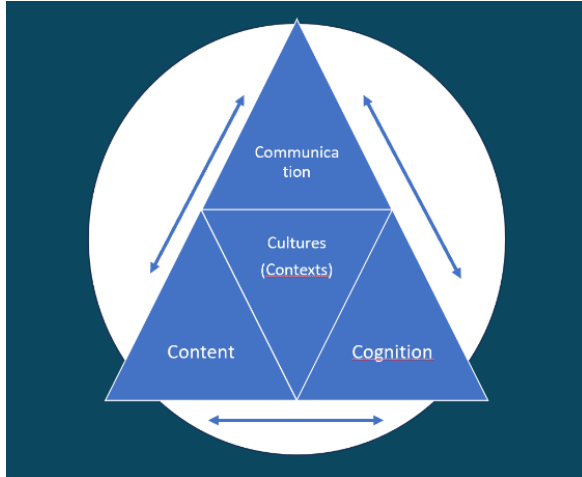
Duurzame implementatie van taal in het curriculum

De centrale rol die taal speelt in de drie hierboven beschreven domeinen vraagt om aandacht voor taal, geïntegreerd in het curriculum. Een curriculum waarin de verbinding van taal met vakinhoud gestalte krijgt kan bijdragen aan de vakinhoudelijke kennisontwikkeling van studenten, de ontwikkeling van hun taalcompetentie, hun welbevinden en dus aan studentsucces (Bassett & Macnaught, 2024; Coyle & Meyer, 2021; Fitzsimmons-Doolan et al., 2017; Graham et al., 2018; Ruiz-Cecilia et al., 2023; Van Kruiningen et al., te verschijnen). Het 4C's-Framework, bekend uit de *Content and Language Integrated*-benadering (CLIL) expliciteert die verbinding van taal met leerprocessen en vakinhoud, en ook met aspecten van context en (inter)cultureel bewustzijn. Het model laat daarmee zien

hoe taal een vanzelfsprekend en integraal onderdeel vormt van het curriculum en de lespraktijk.

Figuur 3

4C's framework, naar: Coyle, Hood & Marsh (2010); Coyle & Meyer (2021)

Het 4C'-model neemt als startpunt de inhoud (vakspecifieke leerstof en vakoverstijgende thema's) en richt zich op de onderlinge relatie tussen die inhoud (leerstof), communicatie (taal), cognitie (denken) en cultuur (besef van zichzelf en 'anders-zijn'). Het model verenigt zo leertheorieën, taalleertheorieën en zienswijzen op intercultureel begrip.

De C's uit het 4C's-Framework:

- *Content*: wat zijn de inhoudelijke leerdoelen (op curriculum-, cursus-, project- of lesniveau)?
- *Cognition*: welke denkprocessen/cognitieve verwerkingsprocessen (bijvoorbeeld interpretatie- en redeneerprocessen) zijn relevant bij leeractiviteiten die bijdragen aan het bereiken van bovengenoemde leerdoelen?
- *Communication/language*: welke aspecten van taalcompetentie zijn daarbij relevant?
- *Cultures/Contexts*: welke contextspecifieke/disciplinespecifieke aspecten van taal en welke genres zijn daarbij relevant? En welke aspecten van (inter)cultureel bewustzijn; van het 'zelf' en 'anders zijn'?

Inzicht in deze verbindingen kan een startpunt vormen voor het denken over taal in de opleiding (Coyle et al., 2010; Coyle & Meyer, 2021). Om die verbindingen te creëren is het essentieel dat opleidingen de kenmerken van het taalgebruik dat bij het opleidingsdomein hoort, en de talige vaardigheidseisen die het vak stelt, expliciteren voor hun studenten, en deze verwerken in hun leerdoelen en didactiek. Dat gebeurt in de onderwijspraktijk lang niet altijd (Hakim & Wingate, 2024; Hattie & Timperley, 2007; Van Kruiningen et al., 2018; Wingate, 2019), met als gevolg een verborgen curriculum dat niet bevorderlijk is voor studentsucces.

Onder een taal-en-vakgeïntegreerde onderwijsaanpak verstaan we:

alle leeractiviteiten in het hoger beroepsonderwijs waarbij een docent of een docententeam bewust en expliciet een verbinding maakt van vakinhoud met taal, en daarbij aandacht besteedt aan zowel de conceptuele ontwikkeling als de academische en professionele taalontwikkeling van de studenten.

Het realiseren van duurzaam taal-en-vakgeïntegreerd taalbewust onderwijs vereist aandacht en acties op twee systeemniveaus, met continue wisselwerking en afstemming tussen deze twee niveaus (vgl. de generieke HR-kennisbasis van de expertisegroep Onderwijskwaliteit, 2024, p. 4 en p. 19):

- 1) Het microniveau: de pedagogisch-didactische handelingsbagage en de onderwijspraktijken van docenten; het les- en moduleniveau
- 2) Het mesoniveau: keuzes en afspraken op opleidingsniveau

Het derde niveau is het macroniveau: de besluitvormende of richtinggevende laag van de overheid, van de maatschappelijke fundering en van het sectorbrede onderwijsbeleid. Gerelateerd aan het meso- en microniveau zijn voor taalbewust onderwijs op macroniveau onder andere relevant: het Nederlands Kwalificatieraamwerk NLQF, sectorbreed vastgelegde beroepsprofielen en kennisbases voor hbo-opleidingen, evenals richtinggevende kaders van de Taalunie, zoals kader *Taalcompetent in het hoger onderwijs* en de *Taalcompetente leraar*³.

Het microniveau: vakspecifiek taalbewustzijn en taaldidactische handelingsbagage van docenten

Docenten die werken aan kwalitatief goed onderwijs beschikken over *pedagogical content knowledge* (PCK) (Schulman, 1986): “de combinatie van domeinkennis en inzicht in hoe vakinhoudelijke concepten het beste aan studenten kunnen worden onderwezen zodat studenten deze concepten goed gaan begrijpen” (Expertisegroep Onderwijskwaliteit Hogeschool Rotterdam, 2024, p. 13).

Onderdeel van die PCK vormt het vakspecifieke taalbewustzijn en de taaldidactische kennis van docenten; in de literatuur ook wel *Subject Specific Language Awareness* en *Linguistic Pedagogical Subject Knowledge* genoemd (Lines et al., 2019; Love & Sandiford, 2016; Wildeman et al., 2022). Samengenomen gaat het om de kennis en opvattingen van docenten over talige kenmerken van vakinhouden die het mogelijk maken om vakkennis begrijpelijk te maken voor studenten, en hen te leren te participeren in vakspecifieke communicatie

³ <https://taalunie.org/publicaties/212/taalcompetent-in-het-hoger-onderwijs>; <https://taalunie.org/publicaties/196/de-taalcompetente-leraar>

(Wildeman et al., 2022). Daarbij hoort ook het bewustzijn dat leren vooral plaatsvindt in interactie met anderen, en dat dat zowel geldt voor vakinhoud als voor de taal die deze inhoud draagt (Coyle & Meyer, 2021; Hajer & Meestringa, 2020). Niet elke docent hoeft een taaldocent te zijn, maar wel een (vak)taalbewuste docent met taaldidactische handelingsbagage (Vanhooren & Wulftange, 2020). De ontwikkeling van dat bewustzijn en die bagage vraagt om het voeren van het gesprek over taal in de opleiding, om gezamenlijke professionalisering en onderwijsontwikkeling, en dus (ook) om aandacht voor taal op mesoniveau (zie hierna).

Het mesoniveau: taalbeleid als verandermechanisme

Alle inspanningen van onderwijsinstellingen en opleidingen om instrumenten in te zetten en maatregelen te treffen ter ondersteuning van de taalontwikkeling van de studenten, worden ook wel geschaard onder de noemer taalbeleid. Taalbeleid is volgens Van den Branden en Vanbuel (2023, p.18):

een gezamenlijke, doordachte en goed opgevolgde combinatie van initiatieven waarmee schoolteamleden: 1) effectief taalstimulerend onderwijs in elke klas trachten aan te bieden; en 2) een leeromgeving voor leraren trachten te creëren om zo samen de taalcompetentie van leerlingen te versterken.

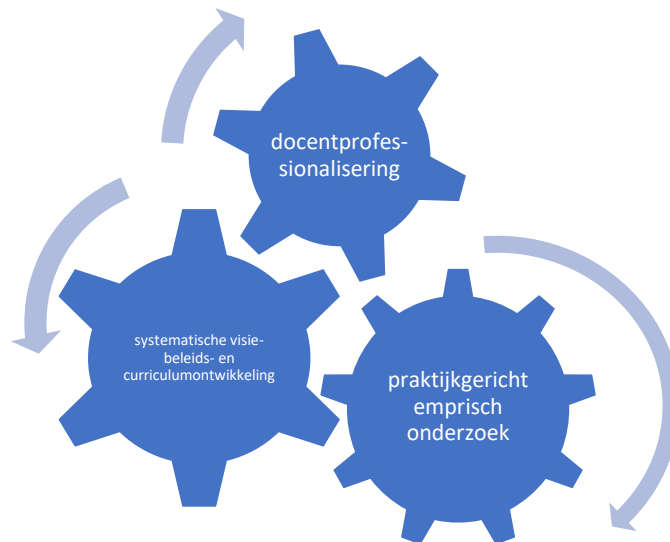
Een taal-en-vakgeïntegreerde aanpak, als doelmatige strategie om de academische en professionele taalontwikkeling en het leren van alle studenten in het hoger onderwijs te stimuleren, wordt gezien als een brede invulling van dat taalbeleid. Daartegenover staat een smal, exclusief op remediëring gericht taalbeleid vanuit een deficiëntieperspectief. Idealiter heeft remediëring een plaats binnen een brede invulling van taalbeleid. Naast een taal-en-vakgeïntegreerde aanpak is er dan een aanbod van flankerende taalondersteuning dat aansluit bij de verschillende behoeften van studenten.

Taalremediëring

Aan HR wordt extra taalondersteuning bij sommige instituten georganiseerd vanuit het instituut of een opleiding; daarnaast is er een HR-breed aanbod. Zie [Taalcentrum HR](#) voor informatie over taalcoaching en een aanbod op het terrein van Nederlands als tweede taal en dyslexie.

Breed taalbeleid kunnen we beschouwen als een verandermechanisme (Vanbuel & Van den Branden, 2019); het helpt onderwijsinstellingen en docententeams om taalgedrag op een systematische en strategische manier te veranderen en de aandacht daarvoor te verankeren in het curriculum.

Figuur 4

We onderscheiden in navolging van Terlouw et al. (2019) drie focuspunten – tevens uitdagingen – om die verandering tot stand te brengen, met een onderlinge wisselwerking tussen de focuspunten. Het eerste focuspunt is: praktijkgericht empirisch onderzoek, waartoe aan Hogeschool Rotterdam het lectoraat Taalbewust hoger onderwijs is ingericht⁴. De andere twee focuspunten zijn: systematische visie-, beleids- en curriculumontwikkeling en docentprofessionalisering. De systematische inbedding en professionalisering van taalbeleid op zowel het curriculumniveau als het niveau van de individuele docent vraagt om betrokkenheid en eigenaarschap van verschillende actoren in de organisatie. Het gaat dan om het systematisch bevorderen van de taalontwikkeling van studenten, maar ook om het systematisch aandacht besteden aan het vakspecifiek taalbewustzijn en talig gedrag van docenten en docententeams.

Systematische visie-, beleids- en curriculumontwikkeling

Een curriculumopbouw waarin studenten bewust steeds complexere talige taken steeds zelfstandiger leren uitvoeren, vraagt om constructieve afstemming tussen leeruitkomsten, toetsing en leeractiviteiten (vgl. Expertisegroep Onderwijskwaliteit Hogeschool Rotterdam, 2024). Daarbij vormen de opleidingscontext en het vakgebied waarvoor de studenten worden opgeleid altijd het uitgangspunt. Vanuit de opleidingscontext kan een opleidingsspecifieke visie op taal in de studie en het beroep worden geformuleerd, taalbeleid worden opgesteld en een curriculum met

⁴ Voor meer informatie over en achtergrond over praktijkgericht onderzoek op dit terrein, zie de openbare les van Van Kruiningen (2023) en de website van het lectoraat Taalbewust hoger onderwijs (hr.nl/lectoraattaalbewusthogeronderwijs).

geëxpliciteerde en geïntegreerde taallijnen worden vormgegeven. Taalbeleid kan daarbij enerzijds gezien worden als een formele uitwerking, vastgelegd in documenten en richtlijnen (denk aan het vaststellen van taalleerdoelen, taallijnen, afgestemde feedback- en beoordelingswerkwijzen en -formulieren), anderzijds als een informele uitwerking, vervat in manieren van denken en praten over taal in relatie tot studie en beroep binnen een opleidingsteam (Fenton-Smith & Gurney, 2016; Martin, 2023). Voor beide uitwerkingen van taalbeleid zijn professionaliseringsactiviteiten van belang.

Docentprofessionalisering (en draagvlak daarvoor)

Uiteindelijk zijn het de docenten die het enige echte taalbeleid 'maken'; zij vormen op het microniveau van hun lessen en modules het epicentrum van taalbeleid en spelen een essentiële rol bij duurzame ontwikkeling en structurele verankering van breed taalbeleid op het curriculum- en dus mesoniveau (Fenton-Smith & Gurney, 2016; Vanbuel & Van den Branden, 2019). Een succesvolle taal-en-vakgeïntegreerde onderwijsaanpak staat of valt bij het taalbewustzijn en de handelingsbagage van vakdocenten en hun bereidheid om – vaak impliciete – aannames over taal in studie en beroep te expliciteren, gezamenlijk verantwoordelijkheid te nemen en te professionaliseren (Elbers, 2013; Fenton-Smith & Gurney, 2016; Martin, 2023; Terlouw et al., 2019; Vanbuel & Van den Branden, 2019).

Interventies hebben op dit terrein al positieve resultaten laten zien (Kuiper, 2018; Swart, 2018; Van Dijk, 2018; Wildeman et al., 2022). Meest effectief zijn die professionaliseringsactiviteiten die gericht zijn op bewustwording en actief leren met een directe relatie tot de eigen onderwijspraktijk, de institutionele cultuur en de opleidingsvisie van het team, en dus met een focus op zowel het micro- als het mesoniveau, en met een focus op samen onderzoekend leren en co-creëren (Expertisegroep Onderwijskwaliteit Hogeschool Rotterdam, 2024; Hargreaves & Fullan, 2012; Van Veen et al., 2010).

Zes uitvoeringsprincipes voor taalbewust hoger onderwijs

Hoe geef je nu de inzichten uit deze kennisbasis vorm in het ontwerp van betekenisvolle leertaken, in instructie, begeleiding, feedback, in leerlijnen en in het toetsprogramma? En in het gesprek hierover in het opleidingsteam?

Daartoe heeft de expertisekring Taalbewust hoger onderwijs deze inzichten geconcretiseerd in zes 'uitvoeringsprincipes', die opleidingsteams kunnen hanteren om aandacht voor taal welbewust en betekenisvol in te bedden in het curriculum en in hun onderwijsbeleid. De zes principes zijn:

- ❖ *Beschouw de taalontwikkeling van studenten als een collectieve verantwoordelijkheid.*

- ❖ *Integreer aandacht voor taal in het hele curriculum.*
- ❖ *Verwerf inzicht in het kenmerkende taalgebruik van de studie en het beroep.*
- ❖ *Hanteer een taalontwikkellende didactiek.*
- ❖ *Ontwikkel een visie op de rol van taal in de opleiding en opleidingsspecifiek taalbeleid.*
- ❖ *Organiseer kennisdeling en gezamenlijke professionalisering rondom taalbewust onderwijs.*

De principes zijn bewust niet genummerd. Ze hoeven niet in een vaste volgorde toegepast of gerealiseerd te worden, en bieden logischerwijs ook geen kant-en-klaar (*one size fits all*) recept. Individuele docenten en teams kunnen aan de slag gaan met een principe dat aanspreekt en dat aansluit bij wat binnen de opleiding al gebeurt of nodig is. Een individuele docent kan principes gebruiken om een les of cursus taalbewuster vorm te geven. En door als team werk te maken van de uitvoeringsprincipes ontstaat een taalrijk en (taal)ontwikkelingsgericht curriculum, waarin leertaken en talige beroepstaken op een zinnige manier zijn geïntegreerd.

Verdere toelichting bij deze zes uitvoeringsprincipes is, samen met good practices, tools en verdiepingsmaterialen te vinden in de online leidraad Taalbewust hoger onderwijs (in ontwikkeling). De leidraad is voornamelijk te vinden op de pagina van het lectoraat Taalbewust hoger onderwijs en heeft als directe link: hr.nl/leidraadtaalbewusthogeronderwijs.

Meer informatie over de expertisekring Taalbewust hoger onderwijs en onderwijsondersteuning en professionalisering op dit thema binnen HR:

- hr.nl/expertisekring-taalbewust-hoger-onderwijs
- hr.nl/taal-en-toelating

De verbinding met de HR-kennisbasis Onderwijskwaliteit

De toegenomen aandacht voor onderwijskwaliteit binnen Hogeschool Rotterdam biedt een mooie kans om verschillende perspectieven op die kwaliteit met elkaar in verbinding te brengen. Met deze thematische kennisbasis Taalbewust hoger onderwijs realiseren we die verbinding op diverse manieren. Samengevat gaat het, in de relatie met de HR-generieke kennisbasis Onderwijskwaliteit om de volgende verbindingen (Expertisegroep Onderwijskwaliteit Hogeschool Rotterdam, 2024):

1. Een gemeenschappelijke onderwijsvisie, waarbij de visie op taal een essentieel onderdeel is. Welke taalcompetenties spelen een rol bij de essentie van het beroep waartoe we opleiden?
2. Het verzorgen van goed, betekenisvol en inclusief onderwijs aan studenten, waarbij aandacht is voor de voorkennis, belevingswereld en het welbevinden van de student;

3. Integrale curriculumontwikkeling, waarin taalcompetentie op de juiste wijze ingebed is in curriculum en toetsprogramma en waarin een taalgerichte didactiek effectief (zelfregulerend) leren richting de inhoudelijke doelen stimuleert;
4. Docentkwaliteit: inzicht in didactisch handelen om taal leren te stimuleren.
5. Onderwijskundig leiderschap: het creëren van een professionele leercultuur die gericht is op collectief leren en samen professionaliseren.

Bijlage 1 laat in een tabel de verbinding zien per uitvoeringsprincipe van de generieke kennisbasis *Onderwijskwaliteit* met de themaspecifieke uitvoeringsprincipes *Taalbewust hoger onderwijs*.

Meer informatie over de expertisegroep Onderwijskwaliteit en de HR-kennisbasis Onderwijskwaliteit en Studentsucces:

- hr.nl/expertisegroep-onderwijskwaliteit

Literatuurlijst

- Bassett, M., & Macnaught, L. (2024). Embedded approaches to academic literacy development: a systematic review of empirical research about impact. *Teaching in Higher Education*, 1-19. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/13562517.2024.2354280>
- Bijman, D., & Teurlings, C. (2013). *Wat zijn werkzame elementen van interventies door universiteiten, gericht op versterking van de (academische en sociale) sense of belonging, en met een breed bereik onder de studenten?* NRO Kennisrotonde, geraadpleegd op maandag 5 mei 2025 van https://www.kennisrotonde.nl/sites/kennisrotonde/files/media-files/pdf_voor_website-kennisrotonde-antwoord_vraag-1619_update_2024.pdf
- Brinkgreve, C., Koenen, E., & Bloemink, S. (Eds.). (2020). *Taalkracht: Andere woorden, andere werelden*. ISVW.
- Coyle, D. (2007). Content and Language Integrated Learning: Towards a connected research agenda for CLIL pedagogies. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10(5), 625-646. <https://doi.org/https://doi.org/10.2167/beb459.0>
- Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). *Content and Language Integrated Learning*. Cambridge University Press. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/13670050.2017.1387516>
- Coyle, D., & Meyer, O. (2021). *Beyond CLIL. Pluriliteracies teaching for deeper learning*. Cambridge University Press.
- De Bakker, I., Meuffels, B., Muris, M., & Rietstap, E. (2015). Diagnose en remediëring van schrijfvaardigheidsproblemen bij eerstejaarsstudenten Geesteswetenschappen. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 37(2), 127-158.
- De Moor, A., & Colpaert, T. (2019). Taal telt: taalscreening in het eerste jaar hoger onderwijs. In D. Berckmoes, P. Bonne, J. Heeren, M. Leuridan, I. Mestdag, & J. Vrijders (Eds.), *Taalbeleid en taalondersteuning: wat werkt? Inspiratie en praktijkvoorbeelden uit het hoger onderwijs* (pp. 267-275). Lannoo.
- De Wachter, L., & Heeren, J. (2013). Een taaltest als signaal. De ontwikkeling en implementatie van een strategische taalvaardigheidstoets. *Levende Talen Tijdschrift*, 14(1), 19-27.
- De Wachter, L., Heeren, J., Marx, S., & Huyghe, S. (2013). Taal: noodzakelijke, maar niet enige voorwaarde tot studiesucces. Correlatie tussen resultaten van een taalvaardigheidstoets en slaagcijfers bij eerstejaarsstudenten aan de KU Leuven. *Levende Talen Tijdschrift*, 14(4), 28-36.
- Elbers, E. (2013). Iedere les een Nederlandse taalles? Taal- en vakonderricht in het beroepsonderwijs. *Levende Talen Tijdschrift*, 14(4), 14-27.
- Elder, C., Bright, C., & Bennet, S. (2007). The role of language proficiency in academic succes: perspectives from a New Zealand University. *Melbourne Papers in Language Testing*, 12(1).
- Expertisegroep Onderwijskwaliteit Hogeschool Rotterdam. (2024). *Samen werken aan Onderwijskwaliteit en Studentsucces bij Hogeschool Rotterdam. Tien uitvoeringsprincipes en een gedeelde kennisbasis als richtinggevend denk- en werkkader*.
- Faber-de Lange, B., & Van der Pool, E. (2015). De communicatief competente professional in de ogen van managers. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 37(2), 217-157. <https://doi.org/https://doi.org/10.1557/TVT2015.2.FABE>
- Fenton-Smith, B., & Gurney, L. (2016). Actors and agency in academic language policy and planning. *Current issues in Language Planning*, 17(1), 72-87.
- Fitzsimmons-Doolan, S., Grabe, W., & Soller, F. L. (2017). Research support for content-based instruction. In M. A. Snow & D. M. Brinton (Eds.), *The content-based classroom. New perspectives on integrating language and content (second edition)* (pp. 21-35). University of Michigan press.
- Fivez, K., De Wachter, L., Van Soom, C., De Groef, B. *Wetenschappelijk schrijven in tijden van AI*. Borgerhoff & Lamberigts.
- Graham, K. M., Choi, Y., Davoodi, A., Razmeh, S., & Dixon, L. Q. (2018). Language and content outcomes of CLIL and EMI; a systematic review. *LACLIL*, 11(1), 19-37.

- Hajer, M., & Meestringa, T. (2020). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Coutinho.
- Hakim, A., & Wingate, U. (2024). Collaborative approaches to embedding academic literacy instruction in the curriculum: examples from UK universities. *Studies in Higher Education*. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/03075079.2024.2397695>
- Hargreaves, A., & Fullan, M. (2012). *Professional capital, transforming teaching in every school*. Routledge.
- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81-112.
- Heeren, J. (2021). *Academic language proficiency as a predictor of academic achievement*. Proefschrift. KU Leuven.
- Hogeschool Rotterdam. (2023). *Strategische agenda 2023-2028 - Talent voor transitie. Hoger beroepsonderwijs en praktijkgericht onderzoek voor de samenleving van morgen*.
- Hogeschool Rotterdam. (te verschijnen) *Tien uitvoeringsprincipes en een gedeelde kennisbasis Onderwijskwaliteit*. Hogeschool Rotterdam.
- Israël, T. & Van der Neut, E. (2022). *WERKplaats Taal. Evaluatie werkplaatsjaar 2021-2022*.
- Jansen, C., De Wachter, L., Van Dun, P., & Frik, T. (2022). *Taalcompetentie in het Nederlands van Nederlandstalige studenten in het hoger onderwijs in Nederland en Vlaanderen. Rapport in opdracht van de Taalunie*. Taalunie.
- Jolles, J. (2024). Ontwikkel zelfregulatie: stimuleer taalvaardigheid. In H. Drok, R. Kneyber, & V. Devid (Eds.), *Reguleer! Een pedagogisch-didactische verkenning van zelfregulerend leren*. Telos. Geraadpleegd op 5 mei 2025 van <https://toetsrevolutie.nl/boek/reguleer-een-verkenning-van-zelfregulerend-leren/>
- KNAW. (2018). *Talen voor Nederland*. Geraadpleegd op 5 mei 2025 van <https://doi.org/DOL:10.37514/WAC-J.2023.34.1.02>
- Koeleman, P. (2019). *Professioneel taalgebruik in het economische beroepenveld. Behoeftanalyse voor (taal)curriculumontwerp in het hoger economisch onderwijs*. Proefschrift. LOT.
- Kuiper, C. (2018). *Promoting Tertiary Students' Writing; A Subject-Specific GenreBased Approach*. Proefschrift. KU Leuven.
- Lievens, J. (2013). *Are communication skills important for engineers? A relevant research question for engineering students and curriculum designers* 41st SEFI Conference, 16-20 September 2013, Leuven.
- Lines, H., Myhill, D., & Jones, S. (2019). The Relationship between Metalinguistic Understanding, Student Writing and Teaching. In C. Bazerman, B. Y. González Pinzón, D. Russell, P. Rogers, L. B. Peña, E. Narváez, P. Carlino, M. Castelló & M. Tapia-Ladino (Eds.), *Knowing Writing: Writing Research Across Borders - Conocer la Escritura: Investigación Más Allá de las Fronteras* (pp. 115-143). WAC Clearinghouse.
- Love, K., & Sandiford, C. (2016). Teachers' and students' meta-reflections on writing choices: An Australian case study. *International Journal of Educational Research*, 18, 204-216.
- Love, K., & Sandiford, C. (2016). Teachers' and students' meta-reflections on writing choices: An Australian case study. *International Journal of Educational Research*, 18, 204-216.
- Marshall, S., Zhou, M., Gervan, T., & Wiebe, S. (2012). Sense of Belonging and First-Year Academic Literacy. *Canadian Journal of Higher Education*, 42(3), 116-142.
- Martin, C. (2023). Beyond WAC: Transforming institutions, transforming WAC through deep change. *The WAC Journal*, 34, 11-25. <https://doi.org/DOL:10.37514/WAC-J.2023.34.1.02>
- Meelissen, M., Maassen, N., Gubbels, J., Van Langen, A., Valk, J., Dood, C., Derks, I., In 't Zandt, M., & Wolbers, M. (2023). *Resultaten PISA-2022 in vogelvlucht*. Universiteit Twente. <https://doi.org/10.3990/1.9789036559461>
- Mercer, N. (2000). *Words and minds. How we use language to think together*. Routledge.
- Meyer, O., Coyle, D., Halbach, A., Schuck, K., & Ting, T. (2015). A pluriliteracies approach to content and language integrated learning - mapping learner progression in knowledge construction and meaning-making. *Language, Culture and Curriculum*, 28(1), 41-57.

- Okkinga, M., & Vrouwe, I. (2023). Adaptatie en weerstand: ChatGPT in het onderwijs. *Science Guide*, 2024. Geraadpleegd op 6 februari 2024 van <https://www.scienceguide.nl/2023/12/adaptatie-en-weerstand-chatgpt-in-het-onderwijs/>
- Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren. (2015). *Vaart met taalvaardigheid*. Taalunie.
- Van Berkel, A. & Sluijsmans, D. (red.) (te verschijnen). *Toetsing vanuit een curriculair perspectief*. Uitgeverij TELOS.
- Ruiz-Cecilia, R., Medina-Sánchez, L., & Rodríguez-García, A. M. (2023). Teaching and learning of mathematics through CLIL, CBI, or EMI - A systematic literature review. *Mathematics*, 11(1347). <https://doi.org/https://doi.org/10.3390/math11061347>
- Schulman, L. S. (1986). Those who understand: Knowledge growth in teaching. *Educational researcher*, 15(2), 4-14.
- Smit, J. (2022). *In alle talen. Hoe een meertalige aanpak ons onderwijs toegankelijker, rijker en eerlijker kan maken. Openbare les 10 juni 2022*. Hogeschool Utrecht.
- Swart, F. (2018). *Teacher Educators' Perceptions of Language in Learning and Teaching. Interconnecting language – oriented teaching and professional development. Proefschrift*. Universiteit Utrecht.
- Terlouw, C., Kuiper, C., & Van der Pool, E. (2019). Taal en communicatieve competentie in het hbo; een inleiding. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 37(2-3), 4-26.
- Van den Branden, K., & Vanbuel, M. (2023). *Taal op school. 75 vragen over taalbeleid in het secundair onderwijs*. Pelkmans.
- Van der Stappen, E. (te verschijnen). De waarde van AI in toetsing. In A. Van Berkel & D. Sluijsmans (Eds.), *Toetsing vanuit een curriculair perspectief*. TELOS
- Van Dijk, G. (2018). *Het opleiden van taalbewuste docenten natuurkunde, scheikunde en techniek: een ontwerpgericht onderzoek. Proefschrift*. Universiteit Utrecht.
- Vanhooren, S., Pereira, C., & Bolhuis, P. (2017). *Iedereen taalcompetent*. Taalunie.
- Vanhooren, S., & Wulftange, L. (2020). *De taalcompetente leraar. Een referentiekader voor taalcompetenties van leraren in Nederland en Vlaanderen*. Taalunie.
- Vanhooren, S., & Wulftange, L. (2022). *Taalcompetent in het hoger onderwijs. Kader voor een taalcompetentieversterkend aanbod aan hogescholen en universiteiten*. Taalunie. <https://taalunie.org/publicaties/212/taalcompetent-in-het-hoger-onderwijs>
- Van Kruiningen, J., Okkinga, M., Van Haperen, K., & Van den Heuij, K. (te verschijnen). Taal-en-vakintegratie in het hoger onderwijs. Een scoping review. *Leven Talen Tijdschrift*.
- Van Kruiningen, J. F. (2023). *In verband met taal. Naar een gedeelde kennisbasis over taalbewust hoger onderwijs*. Hogeschool Rotterdam Uitgeverij. <https://www.hogeschoolrotterdam.nl/onderzoek/projecten-en-publicaties/pub/in-verband-met-taal-naar-een-gedeelde-kennisb/216bff56-95f1-4c03-9e73-c459180b84fb/>
- Van Kruiningen, J. F., Muntinghe, F., Van der Weele, E., & Verdenius, H. (2018). De zoektocht van docenten naar schrijfcriteria voor reflectietaken in een competentiegericht curriculum. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 36(2), 48-61.
- Van Veen, K., Zwart, R. C., Meirink, J. A., & Verloop, N. (2010). *Professionele ontwikkeling van leraren*. <http://www.nro.nl/wpcontent/uploads/2014/05/PROO+Professionele+ontwikkeling+van+leraren+Klaas+van+Veen+ea.pdf>
- Vanbuel, M., & Van den Branden, K. (2019). Taalbeleid implementeren: gemakkelijker gezegd dan gedaan? In D. Berckmoes, P. Bonne, J. Heeren, M. Leuridan, I. Mestdag, & J. Vrijders (Eds.), *Taalbeleid en taalondersteuning: wat werkt? Inspiratie en praktijkvoorbeelden uit het hoger onderwijs*. Lannoo Campus.
- Wildeman, E., Koopman, M., & Beijgaard, D. (2022). Fostering subject teachers' integrated language teaching in technical vocational education: results of a professional development program. *Teaching and Teacher Education*, 112, 1-13. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.tate.2021.103626>
- Vygotsky, S. L. (1962). *Thought and language*. MIT Press.

- Warps, J., De Visser, M., Lodewick, J., & Termorshuizen, T. (2021). *Verkenning vervolgonderwijs. Wensen van het vervolgonderwijs betreffende kennis en vaardigheden van geslaagden uit het voortgezet onderwijs*. ResearchNed. <https://www.researchned.nl/2022/01/onderzoek-behoefte-vervolgonderwijs-ten-behoeve-van-curriculumherzieningen-in-het-vo/?type=project>
- Wingate, U. (2019). Achieving transformation through collaboration: the role of academic literacies. *Journal of Learning Development in Higher Education*, 15.

Bijlage:

Verbindingen met de uitvoeringsprincipes Onderwijskwaliteit

hr.nl/expertisegroep-onderwijskwaliteit

hr.nl/leidraadtaalbewusthogeronderwijs

Uitvoeringsprincipes onderwijskwaliteit	Uitvoeringsprincipes Taalbewust hoger onderwijs
1. We hebben een gemeenschappelijke en onderbouwde onderwijsvisie.	1. Ontwikkel een visie op de rol van taal in de opleiding en formuleer opleidingsspecifiek taalbeleid.
2. We hebben een helder beeld van wie onze studenten zijn en wat zij nodig hebben om tot (zin in) leren te komen.	2. Verwerf als team inzicht in het kenmerkende taalgebruik van de studie en het beroep.
3. We geven uiting aan onderwijskundig leiderschap dat op zowel de bestuurs-, programma- als cursuslaag congruent is met de onderwijsvisie.	3. Beschouw het stimuleren van de taalontwikkeling van studenten als een collectieve verantwoordelijkheid.
4. We hebben een inhoudelijk constructief afgestemd curriculum.	4. Integreer in het curriculum aandacht voor taal met het vakinhoudelijke en beroepsvaardighedenonderwijs.
6. Onze docenten beschikken over de juiste set aan kennis en vaardigheden die nodig zijn voor goed onderwijzen en voor goed samenwerken in teamverband (het uitgevoerd curriculum).	5. Stimuleer in lessen en leeractiviteiten het taalbewustzijn van studenten en hanteer een taalontwikkende didactiek. 2. Verwerf als team inzicht in het kenmerkende taalgebruik van de studie en het beroep. 6. Organiseer kennisdeling en gezamenlijke professionalisering rondom taalbewust onderwijs.
9. We ontwikkelen ons curriculum als team en dragen de uitvoering en doorgaande verbetering daarvan ook als team.	3. Beschouw het stimuleren van de taalontwikkeling van studenten als een collectieve verantwoordelijkheid.
10. We krijgen energie van samen werken aan onderwijskwaliteit en stimuleren elkaar daarin.	3. Beschouw het stimuleren van de taalontwikkeling van studenten als een collectieve verantwoordelijkheid. 6. Organiseer kennisdeling en gezamenlijke professionalisering rondom taalbewust onderwijs.